

ember-e. Nagy körmei vót, nagy szőr vót rajta, a lába, ahogy térdét fel vót növe egészen a hátába. És mikor odament a pap a körtefa alá, akkor látta, hogy Máté van a fa alatt. Odament és leterítette a hófehér zsebkendőjét a földre és monta Máténak, hogy térgyepeljen rá. És mikor Máté rátérgyepelt, kérdezte, hogy sorolja el, hogy kik vótak, akiket agyonütött. És hogy sorolta, hogy kik vótak, úgy hullott a körte a fáról. És már kettőt nem akart kimondani, hát a kettő fenn is maradt. És monta neki a pap, hogy vallja ki azt a kettőt is, mert akkor nem lehet feloldani a bűneit. „Hát tisztelendő úr, mit türöm-tagadom, az egyik az apám vót, a másik az anyám vót“. És akkor a 99 körte is hófehérnek váltott és hamuvá. És az öreg ember is hófehér hamuvá változott. És akkor az ember ment, vitté a zsebkendőjében a hófehér hamuvá vált körtéket meg Mátét. És mikor a körtefa mellé ért, letette a körtefa alá, hát az a 99 hamu 99 hófehér galambnak változott és Máté a századiknak. Akkor felrepültek a menyországba. És mikor kezdte kiásni a pap a körtefa alól az üst aranyat, mer akkó mán a víz nem bántotta, mer hidon jártak a vízen. És mikor kiásta alóla az aranyat, látta a körtefa, hogy egy üst arany vót alatta. És azt monta neki a körtefa: „Ha soha nem termett vón rajtam körte, akkor se hagytam vón kiásni ezt az üst aranyat“. Felrakta az aranyat a pap és elvitte haza. És otthun megin csináltak egy naccerű mulaccságot az aranyak az örömére.

Mondotta: *Fecák Gyula*, 14 éves, Balsán.

Közli: *Ortutay Gyula*.

NÉPI FOGLALKOZÁSOK, NÉPSZOKÁSOK.

Apróbb szokások, népszokástörédek. II.

A ruházzkodásban és hajviseletben is sok oly apróságra akadunk, amelyek az eddigieknél nagyobb figyelemre és kutatásra serkenthetik az etnografiát. „1694. febr. 13. a tatárok Csikba törnek. Nizet Ferenc úgy állítá fel seregét, hogy sokat mutasson, azért az első sorba állítá a harcképes férfiakat a deáksággal, a hátulsó sorba pedig a nőket, kiknek fejére — hogy távolból férfiakként tetszedjenek, az akkor szokásos fehér főkötők helyett — fekete kucsmákat tétetett . . . A csiki menyecskék a fényes győzelemkor viselt fekete kucsmák emlékére

az addig divatos fehér csepeszt feketével cserélték fel s azt ma is viselik“. (Orbán 2 : 18. v. ö. Jósika: Jósika István 4 : 220.) „A nemzeti fejedelmek korszakában Marosszék fegyveres ereje igen jó hírben állott, úgy hogy a fejedelem mellett másod sorban mindig a marosszékiek álltak. Ennek emlékére a marosszéki székely még most is világos kék posztóval szegélyezi körül zsinóros magyar szabású ujjasát, ily posztóval díszíti ujjasa, zekélye gallérját“. (Orbán 4 : 6.) Alsófehérben az öreg asszonyok úrvacsora-vételkor fehér kendőt kötnek fejükre. (Lázár 28.) — Erkölcsi büntetés, hogy Orosházán (Nyr. 1 : 93.) és Alsófehérben (Lázár 28.) „megesett személynek és menyecskeknek bekötött fejjel kell az oltár előtt esketésre megjelenniök“, sőt az előbbieknél „lefonott pántlikás hajjal“ sem szabad utcára, sem esküvőjükre menniök. — Másfajta érdekes hajviselési szokás a csallóközi halászoké: „a 60-ik évét élő halász köteles volt a szakállát meghagyni“. (Magyarság 1928. aug. 3.) — És még egy magyarázatlan viseleti furcsaság: „A megyei jegyzőkönyvek szerint Hamván egy időben különös szokás kezdett a falusi nők között divattá lenni, hogy férfiruhában jártak egymáshoz, mely miatt közügyészi perbe fogatván megbüntettetek“. (Hunfalvy: Gömör m. tört. 19.)

A házépítés országsszerte kalákába történt. (Benedek 2 : 7.) A palócok a házalap letevésekor egy gyermeket megcsaptak, hogy az építés idejére visszaemlékezék; a „mustrát“ persze pár krajcárral engesztelték ki. (Ethn. 4 : 10. Benedek 2 : 54.) Ugyanitt (Ethn. 4 : 11.) és Cserháton (u. o. 9 : 128.) az alapvetésnél isszák az első áldomást, az egyik kalákás rövid köszöntőjével. A szelemen felrakása után van a második áldomás (u. o. 4:11. 12 5:321. 8:383. 9:28.), és a tető belécezése után a harmadik: a bokréta-ünnep. (U. o. 9 : 101. és Kovács: Szeged 320.) E három áldomás lefolyása, köszöntő szövege mindenütt más és más, de egyetlen részletes leírása sincs. — Sok helyt feltűnik egyes épületek vagy egyes házrészek különös színű festése. A bokai torony „egy, a törökkel vívott cata után annyira be volt fecskendezve vérrel, hogy fehér meszeléséből a falon mi sem volt látható; ezóta mindig vörösre festik be“. (Bell 8 : 46.) Torockón az ablakfélfákat vörösre festik annak a mészárlásnak emlékére, amelyet 1702. nov. 17. Rabutin rendezett az önkényeskedése ellen fellázadt városban. (Benedek 2 : 34.)

A felnőttek mulatságai közé tartozik a borvidéki pincézés, pinceszerezés (Tudom. Gyűjt. 1827. 2 : 10. Erdélyi: Közmünd. 293. Urania 1910 : 161. Petri: Szilágy m. mon. 1 : 708.), a

koccintók, itatók, köszöntők és bordalok igazi termőhelye. Még pedig nemcsak a férfiak és családok pincelátogatása, hanem az asszonyok pincejárása is. Igen régi szokás, már a somogyi Oláh János feljegyzi a XIX. sz. elejéről: „Divatozik itt (Somogyban) egy különös szokás, melyet pinceszerezésnek neveznek. Komasszonyék öszvesúgnak, ki kolbászt, ki rétest, ki sódart, ki fánkot, ki sült baromfit vitetvén ki a szőlőhez, elkezdik a lakozást a szélső pincénél, onnan tovább mennek, mindenütt mulatván vígan, mígnem öszvejárták a barátságos hajlékokat. Ilyenkor a férfiak is rajtok ütnek a mulatókon, véletlen, amikor még nagyobb szokott osztán lenni a vigasság“. (Malonyai: A magyar nép művészete 3 : 1.)

„Midőn még Erdélyben magyar fejedelmek uralkodtak, a jobbágyok földesuraiknak egy-egy frttal és egy lúddal adóznak“. (István b. Naptára 1857 : 152.) Ennek a jobbágyadónak volt folytatása a pozsonyi zsidók királyadója is; a pozsonyi zsidó hitközség u. i. egészen Ferenc József haláláig minden évben egypár szép koppasztott ludat nyújtott át a királynak. Ezeket a ludakat a hitközség különös gonddal és módszerrel hízlaltatta, s hogy a legkisebb zúzódás se érhesse, a küldöttség csak úgy gyalogosan vitte fel Bécsbe. (Levente 1930:62.) A mesterszobákban Márton napján kezdték meg a téli világítást s hogy a gyertyagyújtás idejét ünnepélyessé tegyék, a mesterek lúdvacsorát (lichtbraten) adtak legényeiknek. (Sürgöny 1866 : 258. Szeged, Csallóköz MTsz. 1 : 753. Debrecen Nyr. 7 : 477. NyF. 26 : 31. Budapest Nyr. 28 : 178. Pesti Hirl. 1893. nov. 13.) Megvolt ez a szokás kereskedőinknél is és különösen ezeknél olyan gyökeret vert, hogy a már nyugalomba vonult kereskedők Márton estéjén apró viaszgyertyákkal körülűzdelt gyertyapecsenyét küldözgettek egymásnak ajándécul. (Vas. Ujs. 1885 : 772.)

A vízi molnároknak is megvoltak a maguk mulatságai. Május 16-án, „neszepuszi“ János napján tartották patrónusuknak ünnepét: „a szent János eresztését“. A szent szobrát feldíszített csónakra tették s este fényes kivilágítás és bandaszó mellett végig vitték a vízen, majd köszöntőket mondva visszavitték a kápolnába. (Baja Nyr. 31 : 108.) Az ünnepségről — sajnos — csak e pár sornyi leírást ismerjük. Télen lakozást tartottak, amelyre a „kötényesek“ hívogattak; a kötényt a legény mátkája készítette, gazdagon díszítve virággal, ezüsttel. (U. o.)

„Majd minden Tisza-vidéken, de különösen Szabolcs megyében... minden évben új halász-választás történik, s ennek

ideje rendszerint júniusra esik“. Ekkor adja bérbe az uradalom vagy a közbirtokosság a halászati jogot. Aki több pénzt és halat ígér, rendszeren azt választják meg. A választást a parti füzesek közt tartott áldomás követi. Reggel a legények feljárják az érdekelt közbirtokosokat, s d. u. 5 órakor cigánnyal fogadják a csoportosan érkezőket. Hideg sültet, tésztát, bort és evőeszközt kiki maga visz, mert a halázmester csak halpaprikást és különböző halsültet ad. Köszöntők, tréfázás és tánc közt telik el az idő rendszeren éjjelig, s másnap a halázmester teljes jogába lép. (Nagy: Magyarország. kép. 2 : 17.) — A hasítótanyák életét is édeskevésbé ismerjük, pedig igazi melegágyai a folklornak: „A fiatal halászok, hasító lányok egész nap dévajkodnak egymással, vége-hossza nincs a tréfának, dalnak. Ha valami új nóta bukkan fel a vidéken, azt okvetlenül a halászok és a hasító leányok tudják legelőször, ... s tőlük tanulja el a falubeli fiatalság; sőt megtörténik gyakran, ha hosszabb ideig nincs új nóta, csinálnak maguk: megéneklük a bort, a szabad életet, dalt költenek a köztük oly gyakori szerelmi eseményekről“. (U. o. 2 : 244.)

A halotti torok igen érdekes folklorisztikai terméke a kánai menyegző. Visky Károly (2 : 54.) két régi változatra utal s 1824-ből egy újat közöl. Érdemes volna az eddig ismert változatokat tartalmilag összehasonlítani s kissé erősebb kutatást indítani a még élő változatok után. (Erdélyi 1 : 53. Vas. Ujs. 1875 : 659. Bartalus 1 : 118. Kálmány: Szeged népe 1 : 108. 2 : 210. Kovács: Szeged 295. Nyitrai rk. főgimn. ért. 1909—10. Ethn. 32 : 63. v. ö. még Nyr. 3 : 286.)

A bírói pálca ünnepélyes átadása (1 : 24. Kovács M.: Falusi tisztújítás, 1847. (Nógrádszakállon is szokásban van. Scitovszky Béla belügyminiszter mondotta a Pesti Napló munkatársának, hogy ott minden bírói pálcát ő adott át. 1929. dec. 8.) — A kolozsvári statutumok közt 1535-ben ezt olvassuk: „Eo kegemek varosul eggiwt leuen emlekeztetnek arról, mikeppen az mi regi attiaink illien zokast tartottanak, hagi mikoron az uristen az birovalasztasnak napiat el hozta az kire az birosagnak tiztit attok, az zaz vrain (centum patres) haza kisertek es vgimint egi ketelenség alat tartozot az biro egi yachorat adni az zaz vrainnak“. (Kolozsvári—Óvári 7 : 241.) Nagygálambfalván a megválasztott bíró Csete hegyén tartotta beigtatási lakomáját, s maga a „csete“ szó „a régi székelyek nyelvén beigtatási lakomát jelentett“. (NGy. 3 : 403. Erdélyi Kalauz 1921 : 84.) — Érdekes bírói jogra mutat rá ez a feljegyzés is: „A mai pásztor-

acélnak legrégibb rokona az a nagy acél, mely Cegléd városa irattárából egy erszényrészsel együtt került elő. 1723-ból való és szájhagyomány szerint Cegléd város bírájának hivatalos szerszáma volt azzal a rendeltetéssel, hogy ha valamely háznál kialudt a tűz, ha másképp nem lehetett, a bíró tartozott a hivatalos acéllal és kovával az illető ház számára tüzet csiholni". (Herman: Az ősfoglalkozások 66.)

A Madarassy László „A malom alatt” c. cikkéhez (2 : 143.) érdekes párhuzamul idézem: „A Nyikó völgyén a fedeles hidakban oly fényűzők e vidék lakói, hogy még a legcsekélyebb patakon, sőt még oly helyekre is (mint Kadácsban), hol a vízen túl alig van néhány ház, s azontúl semmi, még közlekedő út sincsen, egymással versenyezve díszes és költséges fedeles hidakat építenek. Az ily hidak szoktak, főként esős időkben, a falu népességének a városi kávéházakat, felüdülési, ámulgási helyeket pótló gyűlhelyei lenni, s gyakran a csergedező patakok költői morájánál tánagra kel és társas játékokat folytat a gondtalan fiatalság”. (Orbán 1 : 119. A vasárnap délelőtti cintermi és piaci „kurrecs”-re l. Baksáy: Irod. dolg. 110. Benedek 2 : 215.)

A régi határjárások (1 : 14.) részletes leírását l. Ország 1862. nov. 7. Bp. Hirl. 1908. aug. 4. Csitáron a bíró, kisbíró s esküdtek ássák a határkö gödrét, aztán a bíró kezébe veszi a követ s letérdelve mindnyájan ezt az esküt mondják a bíró után: „oátkozott légyen a cseliéd mindezén, mind a moás vőlágon, aki jeszt a küvet a tyisztét kütanoács tutta niékü émozdittya iés tyüzesembër voállýiek belüle!” A kötéletért 50 kr. járt az előjáróknak (Nyr. 29 : 140.) A határjárást régen minden év Szentgyörgy napján megtartották, később 2—5 évenként: „néhol zenezóval. Délután kellemes kirándulásnak tekintették a határkerülést, s — emlékezet okáért — minden hompon egy legényt megcsaptak, vagyis a határt jelölő hompra lefektették s pálcával három-négyszer végighúztak rajta”. (Bp. Hirl. 1908. aug. 4.) Akinek a gyepeje nem volt rendben, attól bírságot vettek, s ebből ősszel és tavasszal misét mondatnak, hogy az Isten a hegyet minden csapástól megóvja; ami megmaradt, abból akkora áldomást csaptak, amekkora kitelt. (U. o.) Köszvényremetén a Rákósi-halmot I. Rákóczi György rakatta az örökké versengő görgényiek s kövériek határán, „S hogy emékezetben maradjon, az erőszakoskodó prevarikátorokból nehányat e halmon meg is rakatott”. (Orbán 4 : 95.) Az 1730-as évekből olvasom a Nyr. egy szógyűjteményében: „a bojtárgyermekeket a határhalmon az öreg pásztor megcsapta”. (16 : 51.) „A városi levéltár

adatai szerint 1747-ben Derecskén határjárás eszközöltetett. Ismét újjátartak e határok 1843-ban, amikor ősi szokás szerint csupán azért, hogy a helyre az illetők inkább emlékezzenek, az új hányású határdombokon néhány suhanc megbotoztatott". (Ostváth: Sárret 337.) Ennek a szokásnak maradványaként a bács megyei Nagykoszmályon, hogy valamely nevezetesebb esemény feledésbe ne menjen, az esemény után azonnal megfognak néhány 12–15 éves suhancot, lehúzzák és jól megütlegelik: „Jusson eszedbe, mikor avatták fel az iskolát, vagy mikor készült el az új község ház, vagy mikor látogatta meg valamelyik megyei vagy városi capacitas ünnepélyes functióban a községet". (Ethn. 2 : 373.)

(Folytatjuk.)

Szendrey Zsigmond.

KÖNYVISMERTETÉSEK.

A magyar nyelvjárások.

Írta HORGER ANTAL. Budapest, 1934. Kókai Lajos kiadása. 175 l., egy térképmelléklettel. — Több mint negyven esztendővel ezelőtt jelent meg BALASSA JÓZSEFTŐL *A magyar nyelvjárások osztályozása és jellemzése* (Bp. 1891. 151 l., egy térképmelléklettel), a magyar nyelvjárásoknak első rendszeres és részletes feldolgozása. De mivel BALASSA első sorban leíró szempontok szerint írta meg könyvét, a kritika már e mű megjelenése óta állandóan sürgette a magyar nyelvjárások történeti feldolgozását. Csakhamar az újabb anyaggyűjtések is szükségessé tették az újabb összefoglalást és egyre gyakrabban hangzottak ennek hiányát.

Mindkét követelésnek eleget tesz HORGER könyve: feldolgozza az újabb gyűjtések anyagát s e feldolgozásban a nyelvtörténeti szempontot érvényesíti. Ez a két legfontosabb értéke HORGER könyvének.

A rövid és inkább túlságosan tömörnek, szűkszavúnak mondható bevezetésben biztos kézzel vezeti végig a szerző az olvasót a nyelvjárás-tanulmányozás alapfogalmain. A népnyelv és a nyelvjárások meghatározása után utal a nyelvjárások, nyelvjárásszigetek keletkezésére. A nyelvjárások földrajzi határának problémájával kapcsolatban kifejti a nyelvjárási sajátságok nyelvi és földrajzi terjedését és igen helyesen arra az eredményre jut, hogy bizonyos idő szükséges egyrészt ahhoz,